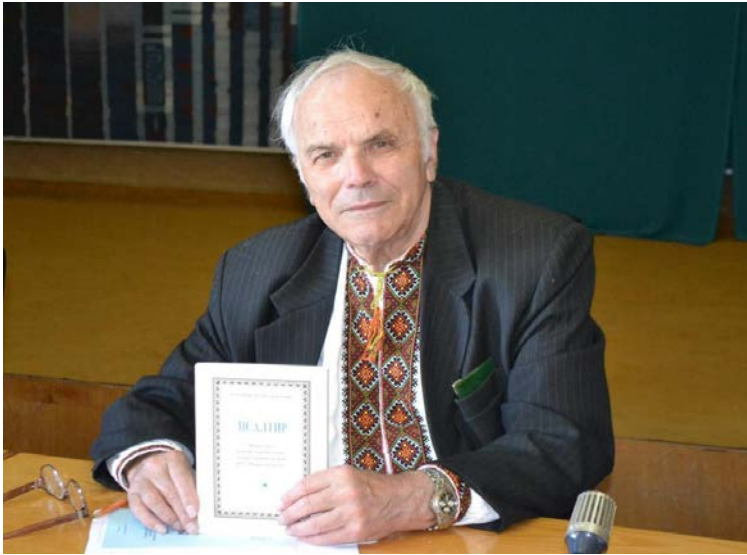

**ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО,
ДОСЛІДНИКА ДАВНЬОЇ РУКОПИСНОЇ
ТА ДРУКОВАНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ
ЧЛЕНА-КОРЕСПОНДЕНТА НАН УКРАЇНИ
ВАСИЛЯ ВАСИЛЬОВИЧА НІМЧУКА**

Скінчився життєвий шлях визначного українського вченого, мовознавця зі світовим ім'ям, непересічної людини Василя Васильовича Німчука (6.VII.1933–26.XI.2017), члена-кореспондента НАН України, доктора філологічних наук, професора. Понад півстоліття свого життя він присвятив роботі в Національній академії наук України, зокрема як завідувач відділу історії української мови та директор Інституту української мови¹.

Наукова діяльність В. В. Німчука була присвячена вивченню української мови, її історії та побутування в давніх писемних пам'ятках, а також у сучасному суспільстві. Багато років учений опікувався виданням давніх писемних і друкованих джерел, підготовкою мовознавчих монографічних досліджень, укладанням хрестоматій з історії української мови й правопису.

* Некролог представлено на офіційному сайті Інституту української мови НАН України: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/Chronicle/Documents/nimchuk-v-v-nekrolog.pdf>

Протягом усього наукового життя В. В. Німчук був творчо, духовно й дружньо пов'язаний з інституціями, що зберігають давні писемні пам'ятки, насамперед з Інститутом рукопису (колишній – відділ рукописів) і відділом стародруків та рідкісних видань (нині є структурним підрозділом Інституту книгознавства) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ). Василь Васильович досліджував рукописні та друківані фонди бібліотеки, вивчав найважливіші для української культури й мови джерела та видавав унікальні старожитні пам'ятки.

У наукових колах В. В. Німчука називають найкращим знавцем українських і старослов'янських (церковнослов'янських) пам'яток.

За фондами Інституту рукопису вченим були видані знамениті Київські глаголичні листки Х ст. («Київські глаголичні листки: Найдавніша пам'ятка слов'янської писемності», 1983 р.). Учений дослідив Київські листки глибоко і всебічно: детально висвітлив історію рукопису за матеріалами, знайденими в архіві Київської духовної академії, прослідкував історію вивчення пам'ятки, здійснив новітній палеографічний аналіз рукопису та мовний аналіз власне тексту. Виняткова цінність цієї пам'ятки полягає в тому, що в ній представлено найдавніший писаний старослов'янською мовою текст.

Справою свого життя вчений уважав підготовку до видання національної святини українського народу, на якій присягають на вірність Україні її президенти, – визначної рукописної україномовної пам'ятки – Пересопницького Євангелія («Пересопницьке Євангеліє 1556–1565 рр.», 2001 р.; перевидання 2011 р.). За його наукового керівництва цей задум був втілений І. П. Чепігою. Підготовка й видання були здійснені саме в Інституті рукопису, за сприяння Генерального директора НБУВ О. С. Онищенка та директора рукописного підрозділу бібліотеки Л. А. Дубровіної, за участі співробітника інституту Л. А. Гнатенко, а також завдяки творчій співпраці з Українським мовно-інформаційним фондом НАН України, безпосередньо за участі директора Фонду В. А. Широкова і старшого наукового співробітника І. В. Остапової (2001 р., перевидання 2011 р.). Після передчасної кончини І. П. Чепіги В. В. Німчуком було продовжено вивчення й увіковічення пам'ятки («Пересопницьке Євангеліє – знову ювіляр», 2016 р.). Також ученим було проведене новітнє дослідження Пересопниці, яке ще має бути опубліковане окремою книжкою, виданням якої опікується В. М. Мойсієнко.

Співробітниками Інституту української мови під керівництвом В. В. Німчука були підготовлені, а зараз готуються до видання писемні пам'ятки з фондів Інституту рукопису, зокрема Четья Мінея 1489 р. Учений здійснив і сучасне дослідження Четьї Мінеї 1489 р., репрезенто-

ване в невеличкій книжці, залучивши до наукового обігу нові відомості щодо творців пам'ятки і мови рукопису (2015 р.).

Інститутом рукопису спільно з Інститутом української мови НАН України підготовлене дослідження й публікація текстів Нового Завіту і Псалтиря в перекладі українською мовою середини XIX ст. П. С. Морачевського. За ініціативи й наукової участі В. В. Німчука на початку 90-х років XX ст. Л. А. Гнатенко було виявлено у фондах Інституту рукопису та в книгосховищах Росії рукописні тексти перекладів П. С. Морачевського. Наразі побачило світ видання Псалтиря 1865 р. з дослідженням Л. А. Гнатенко та В. В. Німчука («Псалтир: переклад новою українською літературною мовою П. С. Морачевського (1865)», 2015 р.). У 2018 р. має вийти друком публікація тексту Нового Завіту в перекладі П. С. Морачевського 1864 р. за науковою редакцією В. В. Німчука.

Ділові рукописні джерела вченим публікувалися протягом десятиліть у випусках започаткованої ним серії «Пам'ятки української мови».

Він був безпосередньо дотичний до ідеї створення державного реєстру «Археографічна Україніка» (стаття в співавторстві з Г. В. Боряком «Національна архівна спадщина України та державний реєстр «Археографічна Україніка»: Архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи», 1999 р.), запропонував археографічну роботу з новітніми джерелами оформити як дисципліну «неографія».

Ученим підготовлено й «Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. Проект» (1995 р.).

В. В. Німчук активно долучався до різноманітних археографічних, кодикологічних, палеографічних та графіко-орфографічних досліджень, які проводилися в Інституті рукопису. Він був офіційним опонентом на захисті докторської дисертації Л. А. Дубровіної «Кодикологія та кодикографія як спеціальні дисципліни в дослідженнях історії української рукописної книги» (1993 р.) та науковим керівником кандидатської дисертації Л. А. Гнатенко «Староукраїнський правопис останньої чверті XIV – першої чверті XVII ст. у зв'язку з проблемою другого південнослов'янського графіко-орфографічного впливу (букви на позначення голосних звуків)» (1997 р.).

Своїм унікальним науковим досвідом і фаховими порадами вчений сприяв підготовці наукових каталогів описів кириличної рукописної книги й документальних джерел за фондами інституту, зокрема «Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах Інституту рукопису ЦНБ НАН України : каталог рукописів другої половини XV – першої чверті XX ст.» (Л. А. Гнатенко, 1995 р.); серії хронологічних каталогів

XII–XVI ст. «Слов’янська кирилична рукописна книга з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (Л. А. Гнатенко, 2003, 2007, 2012 рр., офіційне рецензування В. В. Німчука; О. А. Іванова, О. М. Гальченко, Л. А. Гнатенко, 2010 р.), а також монографії Л. А. Гнатенко «Палеографічно-орфографічна атрибуція української кириличної рукописної книги : уставні та півуставні кодекси кінця XIII – початку XVII ст.» (2016 р., офіційне рецензування В. В. Німчука).

За фондами відділу стародруків та рідкісних видань В. В. Німчуком особисто, або за його сприяння, було опубліковано багато знакових стародрукованих пам’яток з їхнім науковим дослідженням. Ученим здійснено, зокрема, перевидання таких стародрукованих пам’яток, як «Буквар» Івана Федорова 1574 р. (1974 р., факсимільне видання); «Граматика словенська» Л. Зизанія 1596 р. (1980 р.), «Граматика» М. Смотрицького 1619 р. (1979 р.).

Окремим напрямом дослідницьких та публікаторських зацікавлень ученого стала підготовка до друку давніх словників української мови. Насамперед, це перевидання «Лексикону славенороського» П. Беринди за примірником київського видання 1627 р. з фондів НБУВ (1961 р.). Під редакцією В. В. Німчука був перевиданий «Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніма славеноросская» 1596 р. (1964 р.), «Лексикон латинський» Є. Славинецького (1974 р.) та «Лексикон словено-латинський» Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського (1974 р.). Публікація визначних лексикографічних праць була важливим етапом в історії вітчизняного мовознавства, оскільки сприймалася як певна маніфестація високого рівня розвитку української мови та культури, що за радянської доби вже було сміливим громадянським вчинком. Визначним внеском у вивчення пізнішої за часом української лексикографії стало видання під редакцією В. В. Німчука рукописного «Словника української мови» П. Білецького-Носенка (1966 р.), підготовленого автором у 1838–1843 рр., оригінал якого зберігається в НБУВ.

Висококваліфіковані праці В. В. Німчука з видання пам’яток українського письменства й мови слугують зразком для наступників.

Учений опублікував у серії «Пам’ятки української мови» 7 томів індивідуально, 3 томи в співавторстві, низку пам’яток надрукував у журналах та наукових збірниках, виступив відповідальним редактором 12 томів із зазначеної серії.

За фондами відділу стародруків було здійснене академічне видання вибраних творів видатного вітчизняного проповідника і богослова, найпродуктивнішого українського церковного письменника XVII ст. І. Галятовського (1985 р.), яке підготувала І. П. Чепіга, а В. В. Німчук виступив відповідальним редактором. До книги увійшли книги проповідей

«Ключ розуміння», релігійно-повістєва праця «Небо нове...», богословський твір «Гріхи розмаїтти» та полемічний текст «Боги поганські».

В. В. Німчук дав поштовх і науково сприяв фаховими порадами в роботі над дослідженням унікальної пам'ятки «Лікарство на оспалий умисл чоловічий», що побачила світ в Острозькій друкарні 1607 р., публікацію якої в трьох томах щойно здійснено авторським колективом під керівництвом професора В. М. Мойсієнка (2017 р.).

В. В. Німчук брав активну участь у наукових і культурних заходах, що відбувалися в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. На останній за участю вченого міжнародній науковій конференції до Дня слов'янської писемності і культури «Науковий потенціал славистики: історичні здобутки та тенденції розвитку» (Київ, 21 травня 2015 р.) знаковою подією для української культури й науки став очолюваний ним круглий стіл «Перший переклад Нового Завіту та Псалтиря українською літературною мовою Пилипа Морачевського: до 150-річчя завершення праці» та презентація першого видання з рукописної спадщини П. С. Морачевського – Псалтиря, в перекладі 1865 р. Звертаючись до учасників зі вступним словом, науковий керівник круглого столу В. В. Німчук наголосив на непересічному значенні праці Пилипа Морачевського для України, оскільки до 60-х років XIX ст. українство не мало повного літературного перекладу Нового Завіту та Псалтиря рідною мовою (<http://www.nbu.gov.ua/node/2211>).

В. В. Німчук мав численні наукові чесноти, які склали його особистість: цілковиту відданість науці, справедливість, наполегливість у наукових пошуках істини, надзвичайну працездатність і наукову безкомпромісність. Він завжди йшов власним тернистим шляхом та оберігав свою індивідуальність, але й визнавав це право за своїми колегами, рідними та друзями. Його блискуча дотепність заряджала позитивною енергією його оточення, спілкування з ним залишало глибокий слід у душі людини.

Науковець вкладав багато власного знання і таланту в своїх учнів та молодих колег, він завжди уважно читав тексти вчених-початківців, піддавав критиці твердження, зосереджувався на усіх деталях наукової праці, надавав безцінні поради, які мали методологічне значення як для молодого вченого, так і для зрілого дослідника. Робота з Василем Васильовичем була безцінною для творчого та професійного становлення, розуміння сутності наукової праці, збагачувала знанням через спілкування з ним.

Непересічність науковця повною мірою усвідомлюється лише тоді, коли він іде у вічність. Масштабність доробку Василя Васильовича для української нації, культури та мови ще буде належно оцінюватися прийдешніми поколіннями науковців. А сьогодні – людська пам'ять і щира вдячність від українських та зарубіжних науковців.

Найглибше та найбільш вичерпно спроможні розказати про вченого його численні особисті багатогранні праці і проекти, до яких він був дочинний науковим поштовхом, обов'язком і душею.

Василь Васильович з молодих років був тісно пов'язаний із нашою бібліотекою – як читач, дослідник її скарбів, колега і друг. Можна сказати, що бібліотека була важливою частиною його земного життя, яке закінчилося, але науково продовжуватиметься й після його відходу завдяки вшануванню його пам'яті як славетного українського вченого. На порталі НБУВ створено персональну колекцію електронних інформаційних ресурсів, яка розкриває науковий доробок В. В. Німчука: в ресурсі «Персоналії НАН України» (до 100-річчя НАН України), яка містить довідково-біографічну інформацію про особу (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/person_nas_ua/004476)¹; інформаційний профіль автора в електронній бібліотеці «Україніка» (<http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/REF0003278>), де розкривається інформація про наявні повні тексти праць В. В. Німчука; пошуковий профіль науковця на інформаційному порталі «Наука України: доступ до знань» (<http://irbis-nbuv.gov.ua/ASUA/1462024>), який надає інформацію про наявні у фондах НБУВ (традиційному та електронному) праці вченого.

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Персоналії НАН України

НІМЧУК Василь Васильович
Дивись також:

"Науковці України"

Електронна бібліотека "Україніка"

мовознавець, історик мови, дослідник старослов'янської, давньоруської та української мови, діалектолог, ономаст, керував розробкою проекту правопису української мови.

ДАТА І МІСЦЕ НАРОДЖЕННЯ:	06.07.1933 р. – 26.11.2017 р., с. Довге, Іршавського району, Закарпатської області, Україна.
ОСВІТА:	Ужгородський університет, (1955).
НАУКОВИЙ СТУПІНЬ, ЗВАННЯ, ПОСАДИ:	член-кореспондент НАНУ (1990); доктор філологічних наук (1982). Тема дисертації: "Староукраїнська лексикографія"; професор (1991).
НАУКОВІ ІНТЕРЕСИ:	палеославістика, історія української мови, слов'янська ономастика, українська діалектологія та глотогенез, історія українського мовознавства, проблеми українського правопису, українське джерелознавство та археографія.

¹ Це постійна адреса, до якої будуть додаватися посилання на інші ресурси.

В електронній бібліотеці Україніка вже представлено повні тексти 21 видання, підготовленого за участі В. В. Німчука, серед них: «Київські глаголичні листки – найдавніша пам'ятка слов'янської писемності (1983 р.)», «Мовознавство на Україні в XIV–XVII ст.» (1985 р.), «Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 рр.: Дослідження. Транслітерований текст. Словопоказчик» (2001 р.) та ін.

Інформаційні профілі автора і науковця В. В. Німчука на порталі НБУВ є сучасною формою презентації вченого та його доробку у вивченні та публікації давніх джерел української писемності й друку, пам'яток національної історії та культури в науково-інформаційному просторі глобальної мережі, що надалі буде поповнюватися новими надходженнями праць. Усі небайдужі до співпраці у розвитку цього творчого ресурсу можуть долучитися до його розвитку (пропозиції можна надсилати за адресою portal@nbuv.gov.ua).

Сподіваємося, що цей електронний ресурс стане важливим чинником у вшануванні пам'яті про Василя Васильовича Німчука як яскравого представника української національної науки і вченого світового рівня.

Л. А. Дубровіна,

*доктор історичних наук, професор член-кореспондент НАН України,
директор Інституту рукопису НБУВ*

К. В. Лобузін,

*доктор наук із соціальних комунікацій,
керівник Інституту інформаційних технологій НБУВ*

Л. А. Гнатенко,

*кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
відділу кодикології та кодикографії Інституту рукопису НБУВ*

Н. П. Бондар,

*кандидат історичних наук, завідувач відділу
стародруків та рідкісних видань Інституту книгознавства НБУВ*

**In memory of prominent Ukrainian scientist, researcher of ancient handwritten and printed heritage of Ukraine, corresponding member of the NAS of Ukraine
Vasyl Vasyliovych Nimchuk.**

Памяти выдающегося украинского учёного, исследователя древнего рукописного и печатного наследия Украины члена-корреспондента НАН Украины Василя Васильевича Нимчука.